

ПУБЛІЦИСТИЧНІ ЗАСОБИ ПОРТРЕТУВАННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ КНИГИ «ЖИТТЯ І СМЕРТЬ РЕДАКТОРА»)

Марія Якубовська

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»
проспект Шевченка, 1, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-0787-3827
Scopus Author ID: 57413481400
e-mail: yakubovska@op.edu.ua

Анотація. У статті йдеться про основні публіцистичні засоби портретування, виходячи з аналізу книги «Життя і смерть Редактора: Книга пам'яті Бориса Дерев'янка» (упорядник Лариса Бурчо), де представлено чимало зразків жанру. У тексті передано як пряму, так і непряму мову самого очільника газети; переваги непрямої мови в тому, що, передаючи чуже висловлювання, застосовуються більш економні мовні засоби, які дозволяють зберігати лаконічність викладу матеріалу. Водночас непряма мова поступається перед прямою в емоційному плані, адже в конструкціях з непрямою мовою не ставиться завдання зберегти індивідуальні особливості мовця, оскільки в центрі уваги важливо не те, як він говорив, а те, що він говорив. Виділено різні види описів, заголовки, деталі й подробиці, пряме цитування тощо як важливі техніки створення образу людини в публіцистиці. У більшості авторів йдеться про неабияку потребу Бориса Дерев'янка постійно відроджувати довіру до слова журналіста, до журналістики власне як до «четвертої влади». Виходячи з нарисів і спогадів, можна у своєрідний спосіб сформулювати такі основні принципи та завдання журналістики сучасного й минулого: усвідомлення нею національної й регіональної необхідності, професійної й етичної довершеності, спрямованості на скріплення «душі нації», «душі міста». Така журналістика, на думку редактора «Вечірки», може виконати основне завдання: віднайти правдиві глибини й висоти духовності, відкрити спільноті правду про них. Але для цього слід мати велике внутрішнє переконання у своїй правоті. Зі сторінок портретних нарисів весь час лунає думка, що одужання журналістики як професії за сучасних обставин – це перший симптом одужання суспільства як такого.

Публіцистичні засоби портретування різноманітні й різноформатні. Серед головних ми виділили: опис людини в дії; опис особистості через спілкування з іншими людьми – колегами, друзями; опис через ставлення до справи і створення своєрідного кодексу професіонала – через розповідь про погляди; опис через ставлення до опонентів, до ідеологічних супротивників; пряме цитування; активне застосування промовистих деталей і подробиць, які в окремих випадках стають підґрунтям побудови всього твору; аналіз заголовкового комплексу книги – від власне назви самого видання до назв окремих публікацій, їх частин і підрозділів. Усі без винятку засоби портретування є важливими, всі разом створюють цілісний світлий образ.

Ключові слова: публіцистика, портрет, заголовок, опис, деталь, пряма мова, жанрові ознаки, інтимізація, естетичне співпереживання.

**PORTRAIT ESSAY
(BASED ON THE MATERIALS OF THE BOOK
“LIFE AND DEATH OF THE EDITOR”)**

Mariia Yakubovska

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Information Activities and Media Communications
Odessa Polytechnic National University
Shevchenko Avenue, 1, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0787-3827
Scopus Author ID: 57413481400
e-mail: yakubovska@op.edu.ua*

Abstract. *The following article is about main journalistic methods of making portraits based on the analysis of the book “Life and death of the Editor: Book in the memory of Borys Derevianko” (compiler Larysa Burcho), in which a lot of genre examples are given. The text contains both direct and indirect speech of the editor-in-chief of the newspaper; the advantages of indirect speech are that, when conveying someone else’s statement, more economical language means are used to keep the presentation of the material concise. At the same time, indirect speech is inferior to direct speech in emotional terms, because in constructions with indirect language, the task is not to preserve the individual characteristics of the speaker, since the focus is not on how he spoke, but on what he said. Various types of descriptions, titles, details and details, direct citation, etc. are highlighted as important techniques for creating the image of a person in journalism. Most authors talk about the need for Boris Derevyanko to constantly revive trust in the word of a journalist, in journalism as a “fourth estate”. Based on essays and memoirs, we can formulate the following basic principles and tasks of modern and past journalism: its awareness of national and regional needs, professional and moral perfection, focus on strengthening the “soul of the nation”, “the soul of the city”. Such journalism, according to the editor of “Vecherka”, can fulfill the main task: to find the truthful depths and heights of spirituality, to reveal to society the truth about them. But for this you need to have a great inner conviction that you are right. From the pages of portrait essays, we constantly read the opinion that the recovery of journalism as a profession in modern circumstances is the first symptom of the recovery of society as such.*

Genre features of portrait essays are diverse and multi-format. Among the main ones, we have identified: a description of a person in action; description of personality through communication with other people – colleagues, friends; description through attitude to the case and the creation of a kind of professional code – through a story about views; description through the attitude towards opponents, towards ideological opponents; direct quotation; active use of eloquent details and details, which in some cases become the basis for building the entire work; analysis of the title complex of the book – from the title of the edition itself to the titles of individual publications, their parts and subdivisions. Without exception, all means of portraiture are important; all together they create a holistic light image.

Key words: *journalism, portrait essay, title, description, detail, direct language, genre features, intimacy of presentation, aesthetic empathy.*

Постановка проблеми. Сучасні дослідники продовжують розвивати специфіку портретного нарису в художній публіцистиці. Отже, тема лишається актуальною. Вивченням засобів портретування на сьогодні займаються такі вчені, як Тетяна Шевченко, Олена Надточій, Світлана Форманова, Мальвіна Воронова, Віталій Карпенко та інші літературознавці, у творах яких розглядаються різні засоби портретування в художній публіцистиці та есеїстиці, методи аналізу відповідного жанру та навіть поради педагогічного спектру – як саме бажано викладати дисципліни, пов’язані з жанром портретного нарису. Теоретичною базою розвідки і стали дослідження цих науковців.

Мета і завдання статті. Маємо окреслити основні специфічні ознаки жанру поданих у книзі пам’яті, присвяченій Борисові Дерев’янку, портретних нарисів різних авторів – колег, учнів, шанувальників Редактора, як його називають у самій назві книги. Для цього намагатимемося виділити конкретні приклади елементів портретного нарису, проілюструвати інтимізацію розповіді, зробити акцент на деталізації та подробицях, зважаючи на естетичну емпатію, та на інші публіцистичні засоби портретування, виходячи з тексту книги «Життя і смерть Редактора: Книга пам’яті Бориса Дерев’янка». Завдання статті також полягає в огляді специфіки книги

спогадів як загального певного портретного нарису та аналізі основних публіцистичних засобів портретування, наведених у цій Книзі пам'яті.

Предмет та об'єкт дослідження. Із самої назви нашої розвідки зрозуміло, що предметом дослідження є текст книги «Життя і смерть Редактора: Книга пам'яті Бориса Дерев'янка», сам текст складається зі спогадів колег і друзів відомого журналіста про їхні взаємини, з матеріалів розслідування резонансного вбивства Редактора, а також з деяких статей самого Бориса Федоровича. Відповідно, об'єктом є жанрова природа портретного нарису, його специфіка, елементи, засоби та особливості портретування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Книга пам'яті «Життя і смерть Редактора» (2015 р.) [1] присвячена головному редакторові газети «Вечерняя Одесса» Борису Дерев'янкові, підступно вбитому 1997 року, тож основний герой цієї публіцистично-документальної книги – сам Борис Дерев'янка, однак і інші діячі журналістики минулого і сучасності постають героями творів у книзі: Лариса Бурчо, Сергій Кузін, Віктор Попов, Анатолій Глушак, Сергій Гриневецький, Валентин Симоненко, Римма Зверева, Оксана Поліщук, Василь Полтавчук та інші учасники книги-меморіуму.

Так, Світлана Форманова зазначає, що «інформацію, яка перетворюється на ключову, несе заголовок. У ньому міститься символічний зміст образу» [2]. Той факт, що слово «Редактор», винесене в заголовок книги, пишеться з великої літери, уже є засобом портретування, тобто важливою деталлю, яка задає тон усім повідомленням, які розмістилися у змісті за четвертою сторінкою книги: у такий спосіб упорядники видання віддали належне видатному журналісту, редактору, громадському діячеві, висловили до нього неабияку повагу, вшанували його пам'ять.

Проаналізуємо й інші важливі засоби портретування, які є дієвими й впливовими у виданні.

1. Основний засіб створення портрета Бориса Дерев'янка – **опис його у справах**, на робочому місці, у своєму кабінеті і на журналістському завданні. Такі описи завжди супроводжуються авторськими коментарями, доповненнями, вони чергуються з відступами різного характеру – психологічного, філософського, власне публіцистичного, інколи

ліричного. У цих описах відчутне бажання зацентувати увагу виключно на ділових якостях Бориса Дерев'янка, який створив першу газету міста-мільйонника, а вже потім, як другорядне, його особистісні якості, які доповнюють ділові чи впливають із них.

Слід наголосити, що в традиційних портретних описах героїв зазвичай показують у нетривіальній ситуації, у винятковій, такій, що потребує особливих зусиль і надзвичайних вимог. Дерев'янка, як правило, у книзі показують у щоденних подіях – банальних, повторюваних з дня на день, таких, що не потребують нічого героїчного, а вимагають звичайної, нічим особливо не відзначеної відданості справі. Однак у тому-то і справа, що така щоденна, щохвилинна робота описана як особлива, а її виконавець постає зі сторінок надзвичайною особистістю, наділеною рисами талановитого журналіста, редактора, лідера колективу. Ось як про це говорять Аркадій Ромм і Сергій Милошевич: «Його називали генералом від журналістики...» (переклад – М.Я.) [1, с. 79].

2. **Опис через контакти** з іншими людьми – колегами, друзями, героями журналістських творів. Маємо відзначити, що кожен твір, представлений у книзі пам'яті, розповідає і про власне Дерев'янка, і про його виняткову роль у житті автора портретного нарису. Ми не зустрінемо творів, у яких би не йшлося про роль очільника «Вечерней Одессы» у житті того чи іншого публіциста: одного взяв на роботу і ввів до колективу, іншому допоміг у професійному становленні, третьому дав слушну пораду, яка змінила його життя і ставлення до професії, четвертому підказав вихід зі складної ситуації і т.п. Трохи випадає з цієї системи нарис Василя Полтавчука, побудований, як зазначив сам автор, як літературна сюїта, де відтворено дитинство Бориса Федоровича, його юнацькі роки, час навчання і створення першої солідної газети Одеси, відтворене, як можна здогадатися, зі слів самого редактора і спогадів автора, письменника й викладача, а також виходячи з незавершеного автобіографічного твору самого Бориса Дерев'янка. Однак і тут ідеться про місце Бориса Дерев'янка у житті Василя Полтавчука, сказано, що ця людина своєю винятковістю спонукала до створення цієї літературної сюїти, виконаної за правилами автопортрета [1, с. 138].

3. Опис через ставлення до професії.

Більшість авторів, що взяли участь у створенні книги пам'яті, – професійні журналісти, які в різні часи працювали в газеті, на телебаченні, радіо. Тому роль Бориса Дерев'янка як журналіста виняткова. У всіх публікаціях професійні якості стають складниками його портрета, важливими засобами портретування. Більшість авторів пишуть про його своєрідний стиль життя і творчості, який відповідав би різним зрізам часу – радянським, перебудовним, періоду незалежності. Вони гаряче протестують проти фальшивої яскравості та політичного запроданства і псевдопрофесіоналізму, що так вабили в усі часи працівників медіа. Вони акцентують увагу на його розумінні журналістики як духовної зброї, прагненні відродити віру в правдиве.

4. Опис через ставлення до опонентів.

Загальновідомо, що прийом контрасту – один із дієвих засобів образотворення будь-чого, у тому числі й людини. Річ у тому, що на тлі іншого те, що стає предметом безпосереднього опису й авторського дослідження, видається опуклішим, чіткішим, зрозумілішим. Контрастне зображення предметів та явищ реальності репрезентують авторські антоніми, контекстуальні антоніми, анти тези тощо. Контрастний опис тих чи інших реалій може бути переданий не тільки окремими мовними засобами, а й усією логікою публіцистичної оповіді. Здебільшого у книзі пам'яті, котра є предметом нашого дослідження, йдеться про світлий образ Редактора на темному тлі його найманих убивць: «Скількох недосвідчених початківців у журналістиці він «виняньчив», навчив професіоналізму, скільком допоміг стати міцно на ноги, досягти творчих вершин. Він умів помічати «божу іскру» і щедро, зацікавлено допомагав розвинути, зміцнити цей дар... Нема тебе, Борисе Федоровичу, серед нас. Нічим не виміряти гіркий біль втрати. Не захистили тебе, дорогий друже, не вберегли. Втрапив світ таку Людину... Будьте ж прокляті на всі віки, мерзотні вбивці, від кари Божої вам не втекти!» [1, с. 57], – пише Оксана Поліщук, колишній завідувач відділу газети «Чорноморські новини» у нарисі «Тихий спомин». Її невелика портретна замальовка повністю побудована на протиставленні Дерев'янка тим, кому він заважав своєю професійною діяльністю, побудованої на безкомпроміс-

ності й принциповості. Контраст тут – підґрунтя організації твору. Він стає базисом його створення як на лексико-граматичному (формальному) плані, так і в плані концептуально-змістовному. Усі лінії полярності й протилежності спрямовані на головну ідею: засудження насилля стосовно порядності й чесності.

5. **Пряме цитування слів, статей, виступів, листів Бориса Дерев'янка**, відтворення публіцистичної діяльності його і засобами невластивого прямого мовлення тощо. У всіх без винятку матеріалах відбувається цитування слів головного редактора «Вечерней Одессы» – чи то через відтворення діалогів із ним, чи то через наведення фрагментів його творів, чи то у формі переказу розмови з ним. У такий спосіб автори хочуть «оживити» героя портретів, засвідчити, що він назажди у пам'яті тих, хто пише про нього, його пам'ятають, про нього часто згадують, його цінностями керуються.

Слова самого Бориса Дерев'янка, введені в текст матеріалів, дозволяють виражати ставлення до нього нарисистів, впливати на переконання читача, який краще уявляє собі Редактора, спрямовувати його на оцінку тих чи інших явищ. Це зайвий раз підтверджує, що в публіцистиці всі засоби, пряма мова зокрема введена з метою характеристики, служать насамперед завданням переконання та впливу. Непряма мова (наприклад, переказ слів Дерев'янка у тому чи іншому контексті, переповідання його слів у контексті авторської думки) покликана стисло й конкретно донести актуальність слів, які можуть викликати громадський інтерес.

Ось, наприклад, Наталія Банда, кореспондент газети «Вечерняя Одесса» в 1978–1990 рр., відтворила діалог з Дерев'янком, коли він її взяв на роботу. Розмова сповнена простоти, ширості, приваблює невимушеністю, безпосередністю. Наведені слова Бориса Дерев'янка покликані зобразити ту ситуацію, яка змінила життя Наталії Банди принципово, коли її, вісімнадцятилітню дівчину, взяв на роботу шанований редактор (на той час в Одесі було всього чотири газети, і влаштуватися у таке престижне видання було неабияким успіхом). У тексті передано як пряму, так і непряму мову очільника газети; переваги непрямої мови в тому, що, передаючи чуже висловлювання, застосовуються більш економні мовні засоби,

які дозволяють зберігати лаконічність викладу матеріалу. Водночас непрямая мова поступається перед прямою в емоційному плані, хоча це й зрозуміло, адже в конструкціях з непрямною мовою не ставиться завдання зберегти індивідуальні особливості мовця, оскільки в центрі уваги стоїть не те, як він казав, а те, що він казав: як підтримав, які поради дав, скільки цінного було в його словах для подальшого життя.

Щоб створити портрет Дерев'янка більш зримим і наочним, упорядники книги вмістили й розділ «Від першої особи», в якому подані окремі статті, а також інші матеріали самого Бориса Федоровича. Даючи в них свою формулу журналістської праці, він наголошує, що новітній український інформаційний простір функціонує в паралельних вимірах: з одного боку, існує свобода слова, а з іншого – тіньова політика – він у такий спосіб ставить питання про свободу слова, свободу масової інформації та нові стандарти в політиці, журналістиці та суспільному житті. Однак він переконаний, що свобода повинна сприяти зростанню, а не занепаду, розвитку, а не деградації, смаку до ідей, а не огиді. Журналіст переконаний, що суспільство не має права відведений на реформи час використовувати на пустопорожні балачки людей, які лише поширюють на суспільство хаос у своїх головах. Тим паче, що є дуже багато тих, хто справді заслуговує на те, щоб бути почутим. Читаючи його матеріали, зовсім не виникає відчуття того, що йдеться про радянську – партійну – пресу, адже порядність, чесність, безкомпромісність, відповідальність за сказане – ось ті важелі, на яких тримається журналістська діяльність у всі часи.

6. Важливим засобом портретування в книзі є деталь і подробиця.

Природа художньої виразності реалізується у залученні читача до естетичного переживання, до комплексу естетичного сприйняття. Прийоми обігравання деталей у творах книги «Життя і смерть Редактора» різні – для трактування тих або інших подій, у інших є засобом-акцентом характеристики. Так, описуючи розмову з Борисом Дерев'янком про відомого капітана Нікітіна, шукаючи ракурс його зображення в газеті, Римма Зверева наголошує на вмінні головного редактора мислити афористично, створювати дороговкази для

осмислення і міркувань різного характеру. Ця деталь, на перший погляд другорядна, стає предметом ґрунтовніших міркувань про чесність у професії в нарисі «Та давня суперечка...» журналістки. «У метафоричному сенсі явище портрета, твореного митцем про митця, подібне до дзеркала, в якому видніються два профілі. Тобто письменник і його герой – це два персонажі, світи яких збуваються в рамках одного портрета» [3].

Деталі часто виникають за принципом асоціативного зв'язку: розповідь про власні лекції викликає згадку про призначення Бориса Дерев'янка почесним академіком ОНУ імені І.І. Мечникова («Проблематика кінця століття в «Колонці редактора»»), розповідь про перше знайомство з редакцією – бажання вибрати Бориса Дерев'янка капітаном газети, а «теорія» про потребу писати між двома крайніми точками «злий» і «сентиментальний» – настанову Редактора про те, який має бути журналіст: як спортсмен, завжди розім'ятий, розігрітий, паузи його можуть вивести з арени «змагань» («Перший редактор») тощо.

Отже, деталі в книзі «Життя і смерть Редактора» привертають увагу своєю оригінальністю, невимушеністю, природністю, простотою, а також вражаючими документальними тонкощами. Вони не пригальмовують процес сприйняття, не відволікають увагу від власне розповіді, переключають її на окремі об'єкти, однак є свідченням публіцистичної майстерності авторів. Це вповні компенсується самим образом автора в творах, котрий не просто виступає живим свідком, а й у низці випадків – першовідкривачем Редактора або ж незнайомого в знайомому, а насамперед «заряджає» читача своїми настроями. Дописувачі не перенасичують твори численними подробицями, навпаки, їх подробиці важливі, доречні, знакові.

7. Вагомим засобом портретування є **заголовки** у творах. Заголовок будь-якого твору – надзвичайно важливий його компонент, адже в ньому зосереджується «ядро» змісту твору. Назва зорієнтовує читача, пропонуючи лаконічне відтворення ідеї всього твору, зазначене на самому його початку. Часто в назву виносять надважливе поняття, образ, смисл, що стає не тільки епіцентром твору, а й важливим елементом комунікації з читачем. Проходячи через весь твір лейтмотивом і вбираючи нові публіцистичні смисли,

слово-заголовок весь час переростає свої початкові значеннєві рамки, набуваючи нових «співзначень», викристалізовується, відшліфовується, відкриваючи все нові й нові відтінки смислу. «Заголовок твору формує константне значення, яке залежить від прагнення автора до новизни, оригінальності, благозвучності, функціональної спрямованості висловлювання, від образу автора чи персонажа, а також від їхнього емоційно-оцінного та індивідуально-психологічного начал» [2].

Заголовки творів книги пам'яті більшою мірою віддзеркалюють авторське прагнення винести головне слово-значення в перший рядок, привернувши читацьку увагу: «Вогонь – на себе», «Незаперечний Дерев'янка», «Вороги не зраджують, вони вбивають», «Він пішов непереможеним», «Несамовитий Борис» тощо. Уже виходячи із заголовків, можна створити словесний портрет Бориса Дерев'янка. Не всі назви відповідають вимогам лаконічності, ємкості, натомість у них прочитуються ключові ідеї того, яким власне був Журналіст. Спробуємо і ми, виходячи з назв, окреслити його риси: сміливий, безкомпромісний, чесний із собою й оточенням, відповідальний у професії, наставник молоді, прямолінійний, справжній, «колючий» (небоязнь гострих і незручних тем), готовий до випробувань, здатний усвідомити свої помилки, виправити їх і йти вперед, з урахуванням прорахунків, шанований у журналістському й інших колах, фахівець, хороший публіцист, майстер слова, прибічник вічних істин, а не проминальних, людина, до якої варто прислухатися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Життя і смерть Редактора: Книга пам'яті Бориса Дерев'янка / упоряд. Л.Г. Бурчо. Одеса : Прескур'єр, 2015. 352 с.
2. Форманова С.В. Функціональна семантика заголовка як ключ до розуміння художнього твору (на матеріалі роману Василя Шкляра «Ключ»). URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75581/133-Phormanova.pdf?sequence=1>.
3. Воронова М. Методи творення літературних портретів. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1213>.
4. Надточій О.Л. Жанр портретного нарису: особливості викладання у ВНЗ. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2018. № 1 (33). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/view/ByFileId/901733.pdf>.

REFERENCES

1. Zhyttia i smert Redaktora: Knyha pamiati Borysa Derevianka [Life and death of the Editor: Book of memory of Boris Derevyanko] / uporiad. L.H. Burcho. Odesa: Preskurier, 2015. 352 s. [in Ukrainian].
2. Formanova S.V. Funktsionalna semantyka zaholovka yak kliuch do rozuminnia khudozhnoho tvoru (na materialy romanu Vasyliya Shkliara "Kliuch") [Functional semantics of the title as a key to understanding

Заголовки допомагають зорієнтуватися про що ж ця книга, яким, власне, був той, кому вона присвячена, вводять і в ширші контексти. Зокрема, тут багато цінного про сутність журналістської професії і про те, якими були кращі її представники, зокрема, на одеських теренах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, публіцистичні засоби портретування, як ми мали змогу переконатися, різноманітні й різноформатні. Серед головних ми виділили такі: опис людини у справі, в дії, на робочому місці, у своєму кабінеті і на завданні; опис особистості через спілкування з іншими людьми – колегами, друзями; опис через ставлення до справи і створення своєрідного кодексу професіонала через розповідь про погляди; опис через ставлення до опонентів, ідеологічних супротивників; пряме цитування, вкраплення його слів у власні публіцистичні твори в різній формі; активне застосування промовистих деталей і подробиць, які в окремих випадках стають підґрунтям побудови усього твору; аналіз заголовкового комплексу книги – від власне назви самого видання до назв окремих публікацій, їх частин і підрозділів. Усі без винятку засоби портретування є важливими, усі разом створюють цілісний світлий образ Бориса Федоровича Дерев'янка, який назавжди залишиться своєрідним еталоном фахової журналістики минулого і сучасності.

У перспективі розглядатимемо в межах опрацьованої проблематики мовностилістичні аспекти публіцистичних творів на прикладі жанру портретного нарису.

- the work of art (on the basis of Vasyl Shklyar's novel "The Key"). Retrieved from: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75581/133-Phormanova.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
3. Voronova M. Metody tvorennia literaturnykh portretiv [Methods of creating literary portraits]. Retrieved from: <http://journalib.uni.v.kiev.ua/index.php?act=article&article=1213> [in Ukrainian].
 4. Nadtochii O.L. Zhanr portretnoho narysu: osoblyvosti vykladannia u VNZ [Genre of portrait painting: peculiarities of teaching in universities]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Sotsialni komunikatsii – State and regions. Series: Social communications*, 2018, № 1 (33). Retrieved from: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/901733.pdf> [in Ukrainian].